

power. By identifying as disciples and forming a community of love, they signify their commitment to living virtuously in society. To be a disciple of Jesus Christ is to embark on a scholarly journey in the domain of political science, specifically focused on understanding how to lead a life of virtue within society. This endeavor constitutes a profoundly political undertaking in its own right.

In conclusion, the book delves into the intricacies of the political and philosophical dimensions of Jesus Christ's life, shedding light on a multitude of profound ideas. Dr. David L. Dusenbury masterfully weaves together the historical, theological, and philosophical threads to present a captivating narrative that challenges conventional interpretations of Jesus and his disciples. The author's in-depth analysis and comparison of these perspectives offer readers a comprehensive view of how these philosophers engaged with the historical Jesus and the impact of their interpretations on philosophical and theological discourse. The book emphasizes the ongoing quest to understand the historical Jesus and its enduring relevance in contemporary philosophical and intellectual discourse. The authors' erudition and eloquence are clear, making the book a truly enriching exploration of the intersection between politics, philosophy, and

spirituality. The revelation that being a disciple of Jesus is inherently a political commitment is clearly established. As Dr. Dusenbury eloquently states, discipleship signifies embracing a unique way of life focused on virtue and wisdom, founded on love and the pursuit of the good. It is a commitment that stands apart from political coercion and the brute force of the state, as it aspires to create a society based on the principles of love and virtue.

Toma Gruica

ROMAN S TEOLOŠKOM PORUKOM O TRAJNIM RANAMA ŽENA SILOVANIH U RATU

Enes KARIĆ, *Isti čovjek – roman*. Bužim: 2024., 173 str.

Autor je umirovljeni profesor Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu koji uz teološke rasprave piše i romane s teološkim porukama. Ovaj roman posvetio je bošnjačkom izbjeglici iz Modriče Mirsadu Maglajcu koji je završio studij južnoslavenskih jezika i književnosti u Sarajevu, dobio stipendiju Georgea Sorosa god. 1993. za studij sociologije i političkih znanosti na Univerzitetu Humboldt u Berlinu, neko vrijeme radio u njemačkoj ambasadi u Beogradu, a od 2006. živi u Berlinu i bavi se prevodjenjem na njemački

i s njemačkog. Studij M. Maglajca u Berlinu i njegov privremeni rad u njemačkoj ambasadi u Beogradu bili su Kariću podloga za glavni lik u ovom romanu kojemu je dao kodno ime Mihađ D. U uvodnoj napomeni ističe: „Ova knjižica pokušava da bude iskrena riječ o curicama, djevojkama, nevjestama i ženama u viorima rata. Napisana je u namjeri da se okrutne činjenice i surove istine, koje su njih pogodile oštrije od same smrti, prevedu u fikciju i prenesu u štivo koje se može podnošljivo čitati. Nažalost, fikcija u ovoj knjižici nikome ne olakšava potragu za odgovorima na pitanje: Zašto je zlo koje čovjek nanosi čovjeku teže od onih zala za koja se vjeruje da ih čovječanstvu zadaje Priroda ili sam Bog?“ (str. 6). Na kraju je autor naveo Literaturu s 44 naslova na engleskom o nasiljima nad ženama u BiH tokom rata 1992.-1995. (str. 168-173).

Ovi naslovi motivirali su me da iz Googlea isprintam i prostudiram Wikipedijin članak „Rape during the Bosnian War“ (20 stranica, uvid 6. svibnja 2025.). Autor članka poziva se na Međunarodni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) koji je do god. 2011. proveo suđenje nad 161 osobom različitih etničkih identiteta te saslušao preko 4000 svjedoka. U članku su navedena imena i dužina kazne za neke od osuđenih. Naveden je i film „Grbavica“ Jasmine Žbanić o samohranoj majci Esmi i njezinoj kćeri Sari koja ot-

kriva da joj je majka bila silovana. Iz ovog Wikipedijina članka razvidno je da se Karić pri pisanju romana oslanjao na vjerodostojna svjedočanstva te da je kod čitatelja želio probuditi humanu i vjerničku podršku silovanim ženama koje nose neuklonjive tjelesne i duhovne rane.

U romanu počinje pripovijedati Mihađ D. koji je 30. srpnja 2005. savjetnik njemačke ambasade u Beogradu za privredna pitanja, što radi već tri godine. On razmišlja o svojoj ženi Dagmar, Njemici, s kojom se zbližio za vrijeme studija u Berlinu, ona mu našla zaposlenje u Beogradu god. 2002., a on pokušava njoj naći posao lektorice za njemački u Beogradu, kako bi bili zajedno. Razmišlja o svom okrutnom izgonu iz Modriče 30. lipnja 1992., zahvalan što mu je Dagmar postala „uosobljena nada“ (17). Razmišlja kako je pred novu godinu 1994. dobio Sorosevu stipendiju za studij sociologije i politikologije na Univerzitetu Humboldt u Berlinu, marljivo studirao te u kafeteriji univerziteta upoznao Dagmar koja je pratila s pažnjom njegovu izbjegličku priču. Na kraju je kratko rekla: „*Gott, wie grausam sind Menschen* -Bože, kako su ljudi okrutni!“ (28). Magistrirao je 1998. i otada je „život krenuo snažnije pulsirati“ (27). Nakon završetka studija poslan je u Sarajevo raditi na njemačkom programu „Integriranje izbjeglica u njihove prijašnje zavičaje“, ali je nakon dva

ljeta morao pretpostavljenima u Berlinu poslati izvještaj „da povratnici donirane krave prodaju ili kolju u zimsku pastrmu, traktore prodaju ili mijenjaju za luksuzna auta, motokultivatore prodaju za dobre pare koje potom koriste za put u Ameriku“ (30). Predložio je dokidanje projekta i zaključio: „U Berlin sam se vratio kao čovjek čije namjere nisu uspjele jer su bile dobre“ (31).

Koncem 1999. dobio je ponudu Višeg istražnog suda u Berlinu da zajedno s Tanijom Tanaskovom prevodi povjerljiva saslušanja žena silovanih u ratu 1992.-1995., što će postati građa za Tribunal u Haagu. Pristao je radi potrebe da zarađuje za život i držao se sudskih uputa. Skršile su ga izjave zlostavljanih žena, osobito onih koje su natjerivane da prolaze miniranim područjem, od kojih je trećina izginula, druga trećina izgubila pojedine udove, a „treća se spasila uz trajno neizlječive psihičke traume“ (39). Hrabrila ga Dagmar da će takvim prevođenjem vidjeti kako nije jedini kojemu se desilo nešto strašno, a on je pokušavao učiti iz spoznatih ljudskih sudbina. Od četiriju preživjelih žena iz sela s kodnim imenom Glavnja u Istočnoj Bosni sud je doznao za totalno protjerivanje stanovnika toga sela. Svjedokinje su doputovale iz Kanade, izjavile da se ne kane vratiti i tražile novac za povratak u Toronto, Calgary i Vancouver – što su stvarni gradovi u kojima žive

doseljenici iz Bosne. Od prevođenja odgovora ovih svjedokinja Mihad je dobio „navale mučnine“ jer su sudski istražitelji „tražili detalje, činjenice kao takve, koje su one vidjele, čule, opipale, primijetile, pretrpjele“ (53). Sjetio se predavanja jednog profesora sa studija u Berlinu koji je imao teoriju o „postčovjeku“ za objašnjenje zločina učinjenih od 1939. do 1945., jer su zločinci ubijali „iz duše, iz srca, iz strasti“ (55). Profesoru se usprotivila jedna studentica koja je ustvrdila da je čovjek uvijek isti, da strast za ubijanjem postoji i kod poraženih i kod pobjednika (59-60). Tanija je povjerila Mihadu da radi disertaciju o suodnosu etničkog i religijskog kod stradalnica u balkanskim ratovima 1989.-1999. Tužila se da je stradalnice spremne na intervju teško pronaći i zadobiti njihovo povjerenje: „Preimenovanjem nas u brojeve, šifre, naša bol se ne može otkloniti. Niti preimenovati“ (65).

Mihad se u Beogradu s grozom sjećao iskaza nekih svjedokinja koje su detaljno opisivale kriminalne geste silovatelja, a jedna je zatražila ispis iz ljudske vrste (61-79). Do boli zorno opisao je autor zlostavljanje jedne mlade zarobljenice (80-82). Mihada i Taniju kao prevoditelje zbunjivala su i užasavala pitanja berlinskih sudaca: „Neke žrtve krenu odgovarati, ali počinju buncati, potom i povraćati“ (83). Žena kodnog imena Vjerna pristala je da silom

začeti plod daruje surogat-majci i nije htjela vidjeti taj presađeni plod jer je „željela raskinuti sa svim što joj se zbililo, kao i spasiti se teške traume“ (87). U kantini Istražnog suda jedan od sudaca iznio je pred prevoditeljima odnos zločina i stida, jer je stid neko unutarnje osjetilo tako da su zlostavljane žene žrtve vlastitog stida; zločin i stid su dva elementa koja su ostala pri žrtvi (91-95). Jedan od sudaca istaknuo je da žrtva zadobiva simbolske rane koje trajno ostaju, a na sudskim procesima su nevidljive (96-97). Dvije mlade svjedokinje povjerile su kako su ih „vojnici“ samozvanog „doktora“ danima držali svezane pod šatorom i nad njima se izživljavali (98-108). Napokon je službena policija provalila u kamp za silovanje, oslobodila žrtve te je prigodom pregleda ustanovljeno da su zaražene sifilisom. U travnju 1993. evakuirane su u Kanadu (111).

Mihad je povjerio supruzi svoj strah da će mu se emocionalni život destruirati ako nastavi prevoditi za Berlinski sud. Ona ga je razumjela i odobrila odluku da napusti prevođenje na sudu. Znao je da će ostati bez velikog mjesečnog honorara, ali mu je sudac Wagner odobrio punu isplatu srpanjske plaće, iako nije radio cijeli mjesec. U monologu priznaje sam sebi kako su ga „ova prevođenja *bračno* osakatila. Ja se moram liječiti, iako će to biti teško, jer tu je problem moga bračnog

oporavka...Radi se o preziru bračne postelje“ (121-122).

Za vrijeme Mihadova radnog vremena 30. lipnja 2005. u njemačkoj ambasadi u Beogradu, telefonom se najavila Anka P. M. Dvornik i zamolila da je primi na razgovor. Bilo joj je životno važno da je sasluša i razumije kao djelatnik njemačke ambasade. Pristao je i stigla je taksijem. Predstavila se kao katolkinja, Hrvatica, rođena u jednom selu kod Dervente, ali odrasla i ostarjela daleko od svojega rodnog mjesta. Pokazala je hrpu dokumenata i jedno pismo „koje sam preporučeno poslala kancelaru Schröderu 12. augusta 2000.“ (126). Autor E. Karić ovdje pretpostavlja da njegovi čitatelji znaju kako je Gerhard Schröder bio kancelar Njemačke od listopada 1998. do studenog 2005. te da se kao lijevo usmjereni političar zalagao za socijalnu državu. Anka je u razgovoru podsjetila kako je Schröderova vlada usvojila god. 2000. Zakon o obeštećenju žrtava nacizma, a ona im je u svojem drugom pismu predbacila da formalističkim propisima o prilaganju dokumenata nanose nove boli davnim žrtvama nacističke Njemačke. Tko je bio žrtva, sada „procjenjuje ona generacija birokrata koja misli da su žrtve imale vremena pamtit i datume svoga uhićenja, brojeve vagona i vlakova, maršute vlakova, šifre sabirnih centara, slovne oznake tvorničkih hala, imena nadzornika,

imena predradnika, logorskih zapovjednika..." (127). Odgovorili su joj kako su potrebni pisani dokazi, a ona traži moralnu satisfakciju. Njezine roditelje Petra i Milicu Nijemci su uhitili u lipnju 1942. u Beogradu i otjerali na prisilni rad u Njemačku. Otac je raspoređen za pekara u Nürnbergu i poginuo je od američke bombe 1944., ali mu se za grob ne zna. Majka je raspoređena na rad u tvornici elektromaterijala u Berlinu, ali njezin *Arbeitsbuch* kći Anka nije mogla sačuvati. Anka je ostala s bakom u selu Sirač-Kutur kod Daruvara, s tamošnjom židovskom djecom naučila njemački i „dobila žutu zvijezdu i prikopčala je na svoja prsa“ (134). Kad su jednog dana njemački vojnici ugurali židovsku djecu na kamione, pokupili su i Anku koja je uzalud tvrdila da je Hrvatica. U transportnom vlaku jedan ju je vojnjak ispitivao o imenima roditelja, skinuo je s vlaka i predao oficiru Manfredu koji joj je najavio da je vode njezinu ocu u Njemačku. Gazdarica za koju je radio njezin otac odredila je da mala ide u logor jer je ona dala za to riječ. Jedna policajka odvela ju je u logor za žene gdje je bila zatvorena njezina majka Milica, ali djevojčica nije bila službeno prijavljena i druge zatvorenice davale su joj za hranu od onoga što su one dobivale.

U logor je dovedena u travnju ili svibnju 1943. Američki avioni bombardirali su stalno

njemačke zgrade. U jednom napadu ona je bila teško ranjena: „Našli su me, izvukli iz ruševina sa rupom na tjemenu, slomljene lijeve ruke, slomljenih nogu i bez svijesti, sa puno gelera po tijelu, i privremenim sljepilom“ (144-145). Sredinom kolovoza 1943. šefica logora (*Lagerführerin*) sredila je premještaj njezinoj majci u tvornicu porculana u Hochstadtu gdje je postojao prividni dom za djecu interniraca. Tu joj se za dva mjeseca vratio vid. Na Uskrs 1944. šef tvornice ponudio joj je čokoladu i obojeno jaje ako pođe s njime u kancelariju. Silovao ju je, a ona se osjećala kao da ju je tenk zgazio (147). Majka joj je kasnije protumačila da joj se desilo nešto strašno, ali da o tome ne smije nikome pričati jer bi nju i majku smjesta strijeljali. Šef im je kao nagradu za šutnju isposlovao odmor u domovini pa su otputovale u Pakrac gdje je živio njezin djed po ocu. Djed je odmah pozvao liječnika: „Tada sam ja prvi puta čula riječi ‘silovanje’ i ‘sepsa’, kao i to da moram primiti penicilin, a taj je je lijek u ratu deficitaran, šaptali su... Djed Ivan je platio zlatnicima penicilin ... Saznala sam i to da ja nisam bila jedina djevojčica žrtva koja je silovana od tog njemačkog sadiste, monstruma i pedofila, ali sam zahvaljujući skorom krahu nacizma i propasti Njemačke spašena“ (149).

Anka se u nastavku žali Mihađu da joj je zlostavljanje u djetin-

jstvu ogadilo seksualnost te da je ostala nesposobna zatrudnjeti. Zatim nastavlja kako su ustaše majku i nju 1944. silom ukrcale u vlak za Njemačku, na povratak u logor. Majka je prilikom prisilnog zaustavljanja vlaka pobjegla od svoje kćeri tako da je ona odrasla u domu za siročad u Zagrebu. Završila je školu za medicinske sestre, radila u Vojnomedicinskoj akademiji u Beogradu, sada boluje od dijabetesa i prijeti joj sljepilo. Žalila se: „Hoću satisfakciju, hoću izvinjenje za smrt moga oca Petra. Hoću izvinjenje meni, žrtvi silovanja, a tu moju istinu Schröderova ruka pomirenja odbija da prihvatiti“ (155). Tek u zrelih godinama javila joj se majka koja je znala da je ona u domu za siročad, ali joj se nije javljala. Sluti da joj se majka javila kao stara i bolesna zato što je htjela imati uza se medicinsku sestru, a ne kćer (159). Pokazala je Mihadu osmrtnice oca i majke, zatim sedam potvrda o svojim operacijama te dvije potvrde o ranjavanju u ratu. Zahvalila mu je što je saslušao nju, „ženu koja je rođenjem osuđena na bol, patnju i nepravdu... Željela sam da svijet dozna nemoć i bol jedne napaćene duše, kojoj i dalje nanose bol“ (161-162). U kasnijem životu nikada nije okusila čokolade ni obojenih jaja. Dolazilo joj je da svoje patnje okonča samoubojstvom, ali je od toga odustala. Sutradan je za Mihada na porti ambasade ostavila svoje dokumente te ga u priloženom pismu zamolila neka ih prevede

na njemački i pošalje kancelaru: „Kad bih od kancelara Schrödera dobila kakvo utješno pismo ili kakav njegov komentar ovih mojih papira, to bi meni mnogo značilo, toliko mnogo koliko jednom sužnju znači skidanje okova i puštanje na slobodu“ (167).

Enes Karić u ovom romanu oblači u fikciju stvarne događaje nasilja nad djevojkama i ženama u ratu u Bosni 1992.-1995. te u nacističkoj Njemačkoj 1939. do 1945. Umetanjem izvornih njemačkih riječi u pojedine prizore čitateljima koji znaju njemački daje dodatni ton autentičnosti onog što pripovijeda. Više puta morao sam prekidati čitanje da dođem k sebi od okrutnih zlodjela koja su pretrpjele nevine žrtve. Knjigu preporučam za čitanje djelatnicima humanitarnih ustanova, vjeroučiteljima i studentima teologije jer bi oni rane zlostavljanih trebali odgovorno uočavati i obazrivo pomagati onima koje su na to spremne.

Mato Zovkić